

Asia: VN/19189/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätökseksi

Otsikot vastaus- ja kommenttikentille

Lausunnonantajan nimi ja yhteystiedot

Sari Aalto-Matturi, toiminnanjohtaja, sari.aalto-matturi@mieli.fi

Kristian Wahlbeck, johtava asiantuntija, kristian.wahlbeck@mieli.fi

Mielenterveyden edistäminen

Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020-2030 julkaistiin helmikuussa 2020. Periaatepäätöksen luonnos edustaa toivottua ja tervetullutta valtiovallan sitoutumista kansallisen strategian ja ehkäisyohjelman toimeenpanoon. MIELI ry painottaa, että strategian menestyksellinen toimeenpano on välttämätön hallitusohjelman ”Vahva ja välittävä Suomi” tavoitteiden saavuttamiseksi.

MIELI ry kiittää mahdollisuudesta osallistua periaatepäätöksen työstöön eri työpajoissa. Luonnos huomioikin yleisellä tasolla kansalaisyhteiskunnan merkittävän roolin mielenterveyden edistämässä. Onkin merkittävää, että valtiovalta tässä yhteydessä todentaa kansalaisyhteiskunnan arvoa toteamalla että ”Asukas- ja järjestötoiminnalla sekä kunnilla on merkittävä rooli mielenterveyttä edistävässä työssä” (sivu 12).

Merkittävä osa luonnoksesta on listaus valtion eri hallinnonalojen toimenpiteistä vuosina 2024–2027. Kooste on sinänsä arvokas, mutta sopisi paremmin osaksi erillistä toimeenpanosuunnitelmaa, joka luonnoksen esipuheen mukaan on valmisteilla. MIELI ry esittää, että strategian kokonaisuuden ja toimeenpanon koordinaation vahvistamiseksi periaatepäätökseen sisällytetään luonnoksen osiot 1, 2 ja 4, mutta osio 3 siirretään osaksi tulevaa toimeenpanosuunnitelmaa.

Periaatepäätöksen kaudella 2024-27 julkisen talouden tasapainottaminen jatkuu keskeisenä. Tämänkin takia MIELI ry katsoo, että mielenterveyden kansantaloudellinen merkitys tulisi päätöksen perusteluissa tuoda selvemmin esille, esimerkiksi OECD:n arvion mielenterveyden häiriöiden aiheuttamista kokonaiskustannuksista. Myös lisääntyvien sairauslomapäivien merkittävät kustannukset valtiolle ja työnantajille olisi hyvä tuoda esille periaatepäätöksen painoarvoa kirkastaen.

Mielenterveysstrategian toimeenpano tulee linkittää muihin kansallisiin strategioihin ja ohjelmiin, ja on erinomiasta, että yhteys niihin on esitelty luonnoksen osiossa 2.1. K.o. osioon tulee kuitenkin vielä lisätä STM:n Terveystieteiden tutkimuskeskuksen Terveydeksi kansanterveysohjelma 2024-27. Orpon hallituksen ohjelmassa Terveydeksi-ohjelman kirjauksessa mainitaan myös mielenterveys ja esimerkkinä yksinäisyys. Ohjelman tavoitteena on vähentää keskeisten kansansairauksien ja niiden riskitekijöiden aiheuttamaa hyvinvointivajetta ja tautitaakkaa, lisätä työ- ja toimintakykyä sekä vähentää väestöryhmien välisiä eroja terveys- ja hyvinvointiongelmissa. Näiden tavoitteiden saavuttamisen edellytys on, että mielenterveys on keskeisesti mukana myös Terveydeksi-ohjelman toimeenpanossa.

Myös valtioneuvoston uusi rasmin torjumisen ja yhdenvertaisuuden edistämisen toimenpideohjelma, jonka luonnos on ollut lausunnoilla kesällä 2024 ja jolle on jo asetettu toimeenpanohanke, olisi hyvä lisätä kohdassa 2.1 mainittuihin strategioihin ja ohjelmiin.

Toimijoiden joukkoa tulee laajentaa

Mielenterveysstrategia valmisteltiin laajassa yhteistyössä valtiohallinnon edustajien, silloisten sairaanhoitopiirien, perusterveydenhuollon, työelämätoimijoiden ja kansalaisjärjestöjen yhteistyönä. On vaarana, että strategian täysi potentiaali ei toteudu, koska periaatepäätöksen luonnoksessa listatut toimenpiteet kaventavat toimijakuntaa alkuperäisestä. Periaatepäätös on osa kansallisen mielenterveysstrategian ja itsemurhien ehkäisyohjelman toimeenpanoa, mutta on rajattu koskemaan lähinnä eri ministeriöiden toimenpiteitä vuosina 2024-27.

On tärkeää, että periaatepäätöksellä sekä kiinnitetään ministeriöt suunnitelmalliseen toimeenpanoon että linjataan ne keinot ja rakenteet, joilla toimeenpanon vaikuttava toteutuminen yhteiskunnan eri osa-alueilla ja toimijaverkostoissa voidaan turvata. Mielenterveysstrategian ja itsemurhien ehkäisyohjelman tuloksellinen toimeenpano edellyttää yhteiskunnan kaikkien sektorien mobilisointia mielenterveyttä edistävään työhön, mukaan lukien yksityissektorin, kolmannen sektorin, työelämätoimijat laajasti ja kansalaiset. Kansalaisyhteiskunnalle ja muille yhteiskunnan toimijoille ei ole periaatepäätöksen luonnoksessa annettu juurikaan roolia toimeenpanossa. Toimeenpanon kaventaminen valtiollisiin toimijoihin uhkaa vesittää strategiaa, jonka tavoitteena on edistää ratkaisujen löytämistä merkittävään yhteiskunnalliseen ongelmaan, joka ei ole ratkaistavissa pelkästään ylhäältä-alas otteella, vaan WHO:n sanoin ”kuuluu kaikille yhteiskunnan toimijoille ja hallinnonaloille sekä niiden eri tasoille” (luonnoksen sivu 12). MIELI ry katsoo, että periaatepäätöstä

olisi syytä laventaa sisältämään myös kansalaisyhteiskunnan ja -järjestöjen sekä yhteiskunnan muiden toimijoiden panosta strategian ja itsemurhien ehkäisyohjelman toimeenpanossa.

Toimeenpanon rahoitus tulee varmistaa

Periaatepäätöksen luonnos ei sisällä ehdotuksia määrärahasta mielenterveysstrategian toimeenpanon rahoittamiseksi. Vaikka kunkin ministeriön toimet tullaan rahoittamaan k.o. ministeriön määrärahoista, tuloksellinen toimeenpano vaatii myös kansallista koordinaatiota, viestintää ja toimien seurantaa. MIELI ry katsoo, että periaatepäätöksen hyväksymisen yhteydessä hallituksen tulee päättää myös toimeenpanoon käytettävistä resursseista. MIELI ry esittää, että strategian toimeenpanoon varataan neljä miljoonaa euroa, joka mahdollistaisi sekä aktiivisen toimeenpanoa edistävän koordinaation että joitakin kohdennettuja hankeavustuksia niihin kehittämistarpeisiin, jotka jäävät ministeriöiden ja niiden hallinnonalojen toimien katveeseen. Viime hallituskaudella toteutettujen alueellisten kehittämishankkeiden sijaan tulisi nykyinen taloudellinen tilannekin huomioiden harkita muutamia tavoitteellisesti koordinoituja valtakunnalliseen vaikuttavuuteen tähtääviä hankkeita.

Jollei erillistä määrärahaa ohjata mielenterveysstrategian toimeenpanon koordinaatioon, on syytä harkita strategian toimeenpanoa osana kansallista terveys- ja hyvinvointiohjelmaa, johon on hallituskauden aikana jo varattu 9 miljoonan euron määräraha.

Ohjaus

Periaatepäätöksen luonnoksessa esitetään toimeenpanon tueksi poikkihallinnollista mielenterveysstrategian ministeriöiden välistä yhteistyöryhmää, jossa on edustus eri ministeriöistä ja keskeisistä tutkimuslaitoksista. Lisäksi toimeenpanon tueksi esitetään monialaista ohjaus- tai työryhmää, jossa on edustajia kansalaisjärjestöistä, tutkimuslaitoksista ja muista sidosryhmistä. MIELI ry katsoo, että laaja-alaisen ohjausryhmän asettaminen on välttämätön toimi strategian toimeenpanon varmistamiseksi. Vain näin voidaan sitouttaa yhteiskunnan kaikki toimijat strategian tavoitteisiin ja toimeenpanoon. MIELI ry toivoo, että kansalaisyhteiskunta olisi laajasti edustettuna ohjausryhmässä, mukaan lukien mielenterveysjärjestöjen lisäksi myös nuoriso-, urheilu- ja ympäristöjärjestöt.

Sihteeristö

Periaatepäätöksen toimeenpanon kansallinen koordinaatio, juurruttaminen, viestintä ja seuranta sekä laaja-alaisen ohjausryhmän työn tukeminen vaatii myös henkilöstöresurssin. Kaikkien yhteiskunnallisten tahojen mobilisoimiseksi periaatepäätöksen toimeenpanoon MIELI ry esittää, että

sihteeristön sijoittamista kansalaisjärjestöön harkittaisiin. Näin olisi mahdollista osallistaa toimenpanoon laajasti kansalaisyhteiskuntaa ja muita toimijoita, kuten kuntia, hyvinvointialueita ja yrityksiä. MIELI ry neuvottelee mielellään kansallisesta roolistaan strategian toimeenpanon koordinaatiossa.

Yksityiskohtaisia huomioita:

Sivu 10. ”Ikäryhmien erojen lisäksi Suomessa on aina ollut suuria eroja eri alueiden välillä itsemurhien määrissä.” Kaikkein merkittävien eri ryhmien välinen ero on sukupuoliero. Ehdotamme lauseen muuttamista seuraavaan muotoon ”Sukupuoli- ja ikäryhmien erojen lisäksi Suomessa on aina ollut suuria eroja eri alueiden välillä itsemurhien määrissä.”

Sivu 12 ”Vastuu mielenterveyden edistämisestä ja häiriöiden ehkäisemisestä kuuluu kaikille...” Häiriöiden sijaan tässä tulisi puhua laajemmin ”ongelmista”, koska ehkäisevän mielenterveystyön tavoite on laajempi kuin pelkästään mielenterveyden häiriöiden ehkäiseminen. Myös lauseen lähde, WHO:n strategia vuodelle 2030, käyttää käsitettä ”prevention in mental health”, joka on laajempi kuin häiriöiden ehkäiseminen.

Sivu 12. Ensimmäisessä kappaleessa esitellään lyhyesti mielenterveyttä vahvistavia toimenpiteitä. Listauksesta kuitenkin puuttuu kansalaisten mielenterveysosaamisen vahvistaminen (”mielenterveyden lukutaito”), jota olisi syytä lisätä.

Sivu 22-23. Kouluterveyskyselyn vuoden 2021 tuloksia esitellään laajasti, ja vuoden 2023 tuloksia hyvin lyhyesti. Tekstiä olisi syytä päivittää kuvaamaan tarkemmin vuoden 2023 tuloksia aiempiin vuosiin vertaillen.

Sivu 24: Palvelujen käytön kasvu on kuvattu vain aikuisten osalta. Myös lasten ja nuorten palveluiden käytön kasvu on ollut merkittävä, ja tätä kuvaava kappale olisi hyvä lisätä, pohjautuen esimerkiksi Turun yliopiston (esim Gyllenberg ym. PLOS 2023) ja THL:n raportteihin lasten ja nuorten palveluiden käytöstä mielenterveyteen liittyen.

Mielenterveys pääomana

Luonnostekstin (sivu 31) mukaan ”Laaditaan ja pilotoidaan mielenterveyden edistämisen ja arvioinnin kansallinen malli, joka on sovellettavissa eri kohderyhmille (STM, THL)”. MIELI ry katsoo, että tiukassa taloudellisessa tilanteessa on erityisen tärkeää tunnistaa rajapinnat myös järjestötoimijoiden työhön ja menetelmiin, ja välttää päällekkäistä kehitystyötä. Mielenterveyden edistämisen asiantuntijaorganisaationa MIELI ry on eri kehittämishankkeissa tuottanut esimerkiksi Hyvän mielen kunta -mallin sekä kehittänyt ja levittänyt mielenterveyden edistämisen tueksi

koulutuskokonaisuuksia. MIELI ry katsookin, että uuden mallin kehittämisen ja pilotoinnin sijaan strategian toimeenpanoa olisi kustannustehokkaampaa rakentaa olemassa olevan työn varaan.

Listaus toimenpiteistä sopisi paremmin toimenpidesuunnitelmaan kuin periaatepäätökseen.

Lasten ja nuorten mielenterveyden rakentuminen arjessa

Listaus toimenpiteistä sopisi paremmin toimenpidesuunnitelmaan kuin periaatepäätökseen.

Mielenterveysoikeudet

Listaus toimenpiteistä sopisi paremmin toimenpidesuunnitelmaan kuin periaatepäätökseen.

Ihmisten tarpeiden mukaiset, laaja-alaiset palvelut

Listaus toimenpiteistä sopisi paremmin toimenpidesuunnitelmaan kuin periaatepäätökseen.

Hyvä mielenterveysjohtaminen

Listaus toimenpiteistä sopisi paremmin toimenpidesuunnitelmaan kuin periaatepäätökseen.

Itsemurhien ehkäisy

Listaus toimenpiteistä sopisi paremmin toimenpidesuunnitelmaan kuin periaatepäätökseen.

Tiivistelmä sisällöstä

MIELI ry tukee vahvasti periaatepäätöksen tekemistä, mutta katsoo että kansallisen mielenterveysstrategian toimeenpanon tulee olla ohjattu kokonaisuus, jota ei tule kaventaa pelkästään valtioneuvoston ja ministeriöiden sirpalemaiseksi toiminnaksi. MIELI ry katsoo, että toimeenpanon koordinaation ja seurannan takia on välttämätöntä ohjata määräraha ja resursseja toimeenpanoon. MIELI ry kannattaa ehdotusta ohjausryhmästä, johon tulee ottaa laajasti muita toimijoita ja kansalaisyhteiskuntaa. MIELI ry katsoo, että mielenterveysstrategian toimeenpanoa varten tulee perustaa sihteeristö. Strategian toimeenpanosihteeristön sijoittaminen kansalaisjärjestöön olisi luontevaa.

Wahlbeck Kristian
MIELI Suomen Mielenterveys ry